

Abdurrahman Melek (1896-1978)

Abdurrahman Melek 1896 yılında Antakya'da doğmuştur. Babası Antakya eşrafından eski belediye başkanlarından Melek Zade Faik Efendi, annesi de İstanbullu olan Hatice Hanım'dır. Dr. Abdurrahman Melek, ilkokulu ve rüştiyeyi Antakya'da sultaniyi Halep'te okudu. Halep Sultanisinden mezun olduktan sonra tıp eğitimine 1913 yılında Şam Tıbbiyesinde başladı. Bir yıl sonra İstanbul Tıbbiyesi'ne geçti. Abdurrahman Melek İstanbul Tıbbiyesinde öğrenci iken, henüz 18 yaşında olmasına rağmen 1914 yılında üç arkadaşı ile birlikte Antakya'da **Türk Ocağı**nı kurdu.

Gerek Türk Ocağı'nın, gerekse **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'nin yardımlarıyla açılan Antakya Türk Ocağı, Antakya gençliği için takip edilecek millî zemini hazırlamıştır. Ne var ki bir müddet sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla zamanın gençlerinin askere alınması ve bir kısım gençliğin de eğitim amaçlı olarak başka yerlere gitmeleri üzerine Antakya Türk Ocağı kapatıldı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Abdurrahman Melek de 41.Fırka'da yedek subay doktor yardımcısı olarak askerlik hizmetini tamamlamıştı. Savaştan sonra İstanbul'a dönerek 1919 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Bir yıl süreyle İstanbul Tıp Fakültesi'nde asistan olarak görev yaptı. Ünlü Prof. Dr. **Akil Muhtar**'ın asistanlığını yaptı. Daha sonra bilgisini ve görgüsünü arttırmak için Viyana ve Paris'te çalıştı. Türkiye'ye döndükten sonra bir yıl süreyle İstanbul Tıp Fakültesi'nde asistanlık yapan Doktor Melek bundan sonra da Antakya'ya giderek siyasetle uğraşmaya başladı. Bu sırada 1922 yılında Hasan-Hayriye kızı Leman Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Faik, Erdem ve Gökçe adında çocukları dünyaya gelmiştir. Ayrıca Abdurrahman Melek, çok iyi düzeyde Fransızca, Arapça ve Almanca bilmekteydi.

Abdurrahman Melek Antakya'ya geldikten hemen sonra bir otorite boşluğunu fark etti. Ayrıca şehirde çetecilik faaliyetinin yoğunlaştığını ve asayişin bozulduğunu gördü. Şehirde Fransızlara karşı mücadele eden çete komutanı Yüzbaşı Asım ile görüştü. Abdurrahman Melek; Yüzbaşı Asım'ın Araplar adına çalıştığını fark edince ona sordu: "Bu mücadeleyi neden Türklerin adına yapmıyorsunuz?" Bu soruya Asım: "Türklerde umut yok. Bize Araplar yardım ediyor. Büyük Arap İmparatorluğu kuracağız. Bundan başka çaremiz kalmamıştır." cevabını vermişti. Melek, bu cevap üzerine Asım'ı eleştirdi.

Bu sırada Ağustos 1921 tarihinde Antakya'da "Nehr-i Asi'den İstihali Elektrik Şirketi" adıyla bir elektrik üretim şirketi kurulmuştu. Şirketin 24 kurucu üyesinden birisi de Abdurrahman Melek'ti. Ayrıca Melek bu şirketin yönetim kurulunda da görev almıştı. Bu şirket Harbiye'deki Beytülma Şelalesinden ve Asi Nehrinden elektrik elde etmek amacıyla yapılacak olan bütün çalışmaların sorumluluğunu üstlenmek üzere kurulan komisyonda da görev almıştı.

Diğer taraftan 1921 yılı içerisinde İskenderun'a Colonel Melangeau'nun başkanlığında bir Fransız heyeti gelmiş, bu heyet Abdurrahman Melek ve Rasim Yurtman'ı görüşmek için İskenderun'a davet etmişti. Melek, bu görüşmeden şu şekilde bahseder: "Heyet, ne gibi şikâyetlerimiz olduğunu, nasıl bir idare istediğimizi sordu. Her şeyden evvel anavatanımız Türkiye'ye iltihak istiyoruz cevabını verdik. Bu mümkün değil. Bizim maksadımız bu mıntıkada idaremiz altında kalan Türkleri memnun edecek bir idare şekli tayin etmektir. Bundan başka mevzuda bir şey görüşemeyiz dediler. Öyle ise Suriye'den ayrı bir mıntıka olarak burada hususi bir idare kurmalıyız, milli ve içtimai Türk üstünlüğünün hâkim kılınmasını isteriz dedik" sözleriyle Melek, Anavatanla bütünleşmekten başka bir düşüncelerinin olmadığını vurgulamaktaydı.

Bunun hemen ardından Fransa'nın Suriye ve Lübnan temsilcisi General Gouraud 1921 yılında Antakya'ya gelerek, bölgenin ileri gelenlerini topladı ve bir konuşma yaptı. Yaptığı konuşmada; Türkleri azınlık olarak gördüklerini belirtti. Buna karşılık Abdurrahman Melek, Hatay'da bulunan Türklerin azınlık olmadığını bunun aksine tam bir çoğunluk olduğunu söyleyerek tepki gösterdi. Bunun üzerine Gouraud, Melek'in İrvat Adası'na sürgün kararını çıkarttı. Ancak kararın uygulanmasına fırsat kalmadan yayınlanan bir emirle İrvat Adası'na sürgüne gönderilen Türkler Mersin Limanı'na teslim edildiler. Bu emirle Melek sürgünden kurtulmuştu. Böylece sürgünden kurtulan Abdurrahman Melek, 1922 yılında İstanbul'a giderek burada Baha Miski ve diğer Antakyalılarla toplandıktan sonra TBMM'ne giderek, Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çektiler. Bu telgrafla **Mustafa Kemal**'in Hatay'la ilgilenmesi konusunda dikkatini çektiler.

Ayrıca İstanbul'da **Hilal-i Ahmer Cemiyeti** tarafından yayınlanmış bir gazete vasıtasıyla Hatay konusu ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmeye çalıştılar. Yine bu dönemlerde Antakya ve Reyhanlı'dan **Tayfur Sökmen**'in de dâhil olduğu bir heyetle Ankara'ya gitti. Bu heyet Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek **Hatay Meselesi** hakkında bilgi alışverişinde bulundu. Bu durum üzerine Fransız yöneticiler bu heyette olanları, Antakya ve civarına sokmamak için haklarında mahkûmiyet kararı çıkardı. Buna bağlı olarak Tayfur Sökmen ve arkadaşları Adana'ya gidip mücadelenin merkezini buraya taşımışlardı. Adana'da toplanan Hataylılar 30 Mayıs 1923 günü "Antakya-İskenderun Yurdu Cemiyeti" ni kurarak başkanlığına da Tayfur Sökmen'i getirmişlerdi.

Bu sırada 24 Temmuz 1923'te **Lozan Antlaşması** imzalanmış ve buna göre **Ankara İtilafnamesi** esas alınmıştı. 23 Eylül 1923 tarihinde **Cemiyet-i Akvam** Meclisi, Suriye ve Lübnan üzerinde Fransız manda ve himayesini kabul etmişti. Bundan sonra 1923 yılının sonlarında Abdurrahman Melek Antakya'ya dönmüş ve arkadaşlarıyla beraber Türkiye lehine propaganda yapmaya çalışmışsa da, Fransız idarecilerin engeliyle karşılaşmıştı. Öte yandan Fransız Yüksek Komiserliği, 5 Aralık 1924 tarihinde çıkarmış olduğu bir kararnameyle "Suriye Devleti"ni oluşturdu. Bu oluşum sonucunda Sancak'ın özel yönetimi Halep Devleti'nden bağımsız olarak düzenlendi. Daha sonra 1925 yılının Ocak ayında Halep ve Şam Devletleri üniter bir yapıda birleştirildi. Bu defa Sancak doğrudan Şam'a bağlandı. Bu bağlamda Sancak'ta mali ve idari konularda özel bir rejim uygulanacaktı. Sancakta Fransızca ve Arapçanın yanında Türkçe de aynı statüye sahip bir lisan olmuştu. Bu yeni yapılanmada Dr. Abdurrahman Melek, Abdulgani Türkmen, Vedi Karabay, Selim Çelenk, Azmi Ezer ve Abdullah Mürseloğlu Halep'teki Türk Konsolosluğu aracılığı ile Türkiye'deki resmî otoritelerle irtibatla bulunarak bölgedeki çalışmalara yön veriyorlardı.

Bu arada Fransa bölgede tekrar yeniden bir yapılanmaya giderek 9 Mart 1926'da Fransız mandası altında "Müstakil İskenderun Hükümeti" adıyla bir devlet kurulduğunu ilan etti. Ancak daha sonra Yüksek Komiserin ikinci kararnamesiyle bu devletin adı "Şimali Suriye Hükümeti" olarak değiştirildi. Böylelikle Şam'a bağlı Müstakil İskenderun Sancağı döneminin başlamasıyla Abdurrahman Melek ve arkadaşlarının serbestçe konuşmalarının ve Suriye'den ayrı bir idareyi resmen istemelerinin önü açılmıştı. Abdurrahman Melek ve arkadaşlarının çalışmaları gazeteler vasıtasıyla duyulmaya başladı ve bundan destek bulan çarşı esnafı dükkânlarına Gazi Mustafa Kemal, **Mareşal Fevzi Çakmak** ve **İsmet İnönü**'nün resimlerini asmışlardı. Ayrıca Sancak esnafı, gazino ve kıraathanelerde İzmir ve Sakarya Marşlarını da çalmaya başlamışlardı. Bu durumdan Suriyeliler hoşnut olmamış ve Fransız yönetimine baskı yaparak Sancak Yönetimi'nin dağılmasını sağlamışlardı. Bundan sonra İskenderun Sancağı, Suriye bütünlüğü içinde varlığını "özerk" bir yönetim şeklinde devam edecekti.

Diğer taraftan 1928 yılında Atatürk'ün yeni alfabeyi Türk milletine kabulünden hemen sonra Dr. Abdurrahman Melek

işgal altındaki Antakya'da yeni harflerin öğretilmesi için kurslar açılmasında öncülük etmişti. Şükrü Fehmi Balci tarafından Antakya'da güçlükle alınan bir yayın izni ile 1928'de "Yeni Mecmua" adıyla bir dergi çıkarılmıştı. Bunun üzerine Dr. Melek bu dergi aracılığıyla zor günlerde Türk milletinin birlik ve beraberliğine katkıda bulunan baş makaleler yazmıştı. Böylece Abdurrahman Melek, Hatay Davasına fikirsel olarak makaleler yazarak hizmetine devam etmiştir. Daha sonra yayın hayatına başlayan Yenigün Gazetesi'nde de baş makaleler kaleme alarak yazmaya devam etmiş ve böylelikle Hatay Türkünün Anavatanla bütünleşmesine destek olmuştur. Abdurrahman Melek'in, bu yayın organlarında; "Veraset ve Muhit, Hasta Kadın, Muhite Hürmet, Genç Mektepli, Göl Kenarında, Türk Yazısı, Medeniyet Nasıl Başlar" gibi yazıları yayımlanmıştır.

1936 yılından itibaren ise Dr. Abdurrahman Melek, Hatay'ın kurtuluş mücadelesinde çok aktif bir şekilde rol almıştı. Nitekim 1936'da Adana'dan Dr. Melek ve arkadaşlarına bir mektup geldi, bu mektupta : "İcabında kaç kişi ile dağa çıkabilirsiniz" diye bir soru geçmekte idi, bunun üzerine aralarında anlaşarak silah ve malzeme temini şartıyla 15.000 kişilik bir kuvvet çıkarabileceklerini hesapladılar. Ancak bu bilginin neden istenildiği üzerine, çok önemli ve gerekli ise, hazırlıklara başlamak amacıyla Adana'ya; bunun yanı sıra Suriye'deki son durumu Türk Hükümetine bildirerek, müdahale edilmesini istemek üzere Ankara'ya gitme kararı aldılar. Bu doğrultuda Samih Azmi Ezer Halep yoluyla; Abdurrahman Melek'te İskenderun yoluyla Adana'ya gittiler. Bu mektubun Milli Emniyet Müfettişi Maşuk Bey tarafından sadece bilgi edinmek için istenildiğini öğrendiler. Bununla beraber Maşuk Bey Suriye'deki durumu Ankara'daki şeflerine bildirdi. Aynı zamanda Halep yoluyla gelenler Halep Konsolosluğu'na da vaziyeti bildirerek bunun Ankara'ya resmi kanalla ulaşmasını sağladılar. Bundan sonra da Abdurrahman Melek, Tayfur Sökmen Bey'e Ankara'ya geleceğini bildirdi. Abdurrahman Melek Ankara'ya varınca Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ile görüşerek Suriye'deki durum hakkında bilgi verdi. Melek'in bu görüşmesinden iki gün sonra İsmet Paşa, Abdurrahman Melek, Samih Azmi Ezer, İnyet Mürsel ve Tayfur Sökmen'den oluşan heyeti kabul ederek görüştü. Bu görüşmede İsmet Paşa'da Dr. Melek ve arkadaşlarına "...Sizi elbette kurtaracağız. Ya bugün, ya yarın" diyerek şunları ilave etti: "Memlekete dönün, orada çalışın. Davanın ağırlığı sizin omuzlarınızdadır. Biz size yardım edeceğiz. Şahıslarınızı Fransızlara tanıtın. Sizler yahut teşekkülünüz Türk Cemaati namına onlarla muhatap olunuz. Bize buradaki bir arkadaşınız vasıtasıyla her şeyi yazıp bildiriniz. Şimdi Atatürk'e gideceğim sizden duyduklarımı söyleyeceğim. Kendileri ile konuştuktan sonra karar veririz. Yalnız istical etmeyelim. Önümüzde Boğazlar Meselesi var. Siz yürüdüğünüz yoldan devam edin. Bizden işaret bekleyin." İsmet Paşa'dan aldıkları bu talimatla, Abdurrahman Melek ve arkadaşları Fevzi Paşa ile de görüştükten sonra, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri **Hasan Rıza Soyak**'ın daveti üzerine onunla da buluştular ve Soyak, Hatay Heyetine şunları söyledi: "Bu gece Atatürk, İnönü, Mareşal müracaatınızı görüştüler, Fransızlar nezdinde ve Cemiyet-i Akvam'da icap eden diplomatik teşebbüsleri Hükümet yapacaktır. Size, şimdilik Fransız mandası altında Suriye'den ayrı, müstakil bir devlet kurmaya çalışacağız. Davanın çıkar yolu budur. Memleketinize dönünüz. Bu esaslar dâhilinde çalışmalarınıza devam ediniz. Bize her şeyi yazınız, işaret olmadıkça kımıldamayınız." Hasan Rıza Soyak'ın bu sözü üzerine Antakya'ya dönen heyet, sadece arkadaşlarına bilgi vermiş ve bundan sonra da; takip ettikleri eski siyasetlerine devam ederek, anavatandan gelecek emir ve işaretlere göre hareket edeceklerine dair karar aldılar.

Abdurrahman Melek, Hatay Devleti'nin kuruluşundan önce, Haziran 1938'de Hatay Sorununun en zorlu ve karmaşık döneminde Atatürk'ün onayıyla "Hatay Valisi" olarak atandı. Bu sıralarda da Hatay Devleti'nin kuruluşunun hazırlıklarını yürüttü. Bundan sonra da Türkiye ile Fransa arasında 3 Temmuz 1938'de imzalanan bir anlaşmayla Hatay'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi statüsünün iki devlet tarafından korunması ve bu amaçla her iki devletin de Hatay'a 2.500'er kişilik askeri kuvvet göndermesi kabul edilmiş ve bunun üzerine 5 Temmuz 1938 sabahı saat 05.00'te

Türk Ordusu iki koldan Hatay'a girmişti. Türkiye ile Fransa arasında bu yakınlaşmadan sonra 24 Ağustos 1938'de Hatay Millet Meclisi seçimi yapıldı. Bundan sonra da 2 Eylül 1938 günü Hatay Millet Meclisi ilk toplantısını yaparak, "Hatay Cumhuriyeti" adını kabul etti. Meclis Başkanlığı'na Abdülgani Türkmen ve Devlet Başkanlığı'na da Tayfur Sökmen seçildi. Tayfur Sökmen'de Başbakanlığa, Atatürk'ün onayıyla Dr. Abdurrahman Melek'i atamıştı. 5 Eylül 1938 günü hükümeti kuran Dr. Melek: "Hükümetin programının ruhu ve esası Kemalizm rejimi ve onun bütün icabatıdır." ifadesi ile temel ilkesini vurgulamıştı. Ayrıca Abdurrahman Melek tarafından kurulan hükümetin çalışma programının 3. maddesi de aynen şöyleydi: "İrk ve Mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşların müsavi hukuka malik oldukları ve kanun nazarında aynı muameleye tabi olacakları umdelerimizin başlıcalarını teşkil etmektedir." diyerek insan haklarına bağlı olacağını açıklamıştı. Dr. Melek 5 Eylül 1938 ile 29 Haziran 1939 tarihleri arasında Hatay Devleti'nin Başbakanlığı görevini yürütmüştür.

Bu tarihi görevinden başka Dr. Abdurrahman Melek TBMM'de 6. 7. ve 8. Dönem Gaziantep, 9. Dönem Hatay milletvekilliği yapmıştır. Abdurrahman Melek, 1952'de İsviçre'nin Bern kentinde parlamentolar arası toplantıya katılmıştı. Ayrıca Abdurrahman Melek TBMM'de Dışişleri Komisyonunda da çalışmış ve Pasaport Kanun Tasarısı, Konsolosluk Kanun Tasarısı, İskân Bankası kurulmasında, Akaryakıt ve Harçlar Kanun Tasarısı konularında kurulan komisyonlarda görev almıştı. Bunların dışında Dr. Melek sel felaketine uğrayan Hatay'ın köylerinde alınan önlemler ve Hatay'da pamuğa zarar veren haşere konusunda sözlü soruları olduğu gibi; TBMM Genel Kurulunda da yedi konuda konuşma yapmıştır. Parlamento dışında da 1955-1961 yılları arasında T.C Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği ve bir dönemde başkan vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Abdurrahman Melek, Hatay Meselesi ile ilgili hatıralarını "Hatay Nasıl Kurtuldu" başlıklı kitabında toplamış ve bu eser Türk Tarih Kurumu tarafından 1966 yılında neşredilmiştir. Ayrıca Antakya'da Dr. Abdurrahman Melek adına bir cadde de mevcuttur. Dr. Abdurrahman Melek 13 Ocak 1978 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir.

Süleyman HATİPOĞLU

KAYNAKÇA

ADA, Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul 2006.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der. Hulusi Turgut, İstanbul 2005.

ÇELENK, Selim, **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları**, Haz. Günay Çelenk, Antakya 1997.

DAĞISTAN, Adil, SOFUOĞLU, Adnan, **İşgalden Katılıma Hatay**, Ankara 2008.

GALİOĞLU, Rengin, "Hatay Devleti Başvekili Dr. Abdurrahman Melek", **Güneyde Kültür**, S 140, Antakya-Temmuz 2003.

Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları, Haz. Mehmet Tekin, Ankara 2009.

HATİPOĞLU, Süleyman, "Atatürk ve Hatay'ın Anavatana Katılması", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S 102, İstanbul-Haziran 1996.

HATİPOĞLU, Süleyman, "Atatürk'te Kuva-yı Milliye ve Misak-ı Milli Fikrinin Şekillenmesi", **Misak-ı Millînin 80. Yılı Dönümünde İskenderun ve Çevresi**, Ankara 2002.

HATİPOĞLU, Süleyman, **Millî Mücadele ve Anavatana Katılım Sürecinde Hatay**, Ankara 2012.

MELEK, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1966.

MELEK, İsmet, PEHLİVANLI, Hamit, **Hatay Devleti**, Hatay 2011.

NUR, Güney, **Özdemir Bey'in Hatay ve Musul Harekâtı**, Antakya 2008.

PEHLİVANLI, Hamit, SARINAY, Yusuf, YILDIRIM, Hüsamettin, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, Ankara 2001.

SİLİÖZ, Remzi; **Hatay İli ve Millî Mücadele Yılları**, Bursa 1937.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul 2006.

SÖKMEN, Tayfur; **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1978.

TEKİN, Mehmet, "Devlet Kuran Cemiyet: 'Antakya-İskenderun ve Havalisi Yardım Birliği' Yahut Hatay Erkinlik Cemiyeti", **Güneyde Kültür**, S 66, Antakya-Ağustos 1994.

TEKİN, Mehmet, **Hatay Tarihi**, Antakya 1993.

TEKİN, Mehmet; **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002.

TÜRKMEN, Ahmet Faik, **Hatay Manda Tarihi, Silahlı Mücadele Devresi**, Cilt 4, İstanbul 1939.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abdurrahman-melek-1896-1978/?pdf=3240> adresinden erişilmiştir